

การศึกษาปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่เหมืองทองคำ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ลายผ้าด้วยภูมิปัญญาใหม่อย่างสร้างสรรค์ของศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ บ้านนาหนองบง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย

received 20 DEC 2022 revised 10 OCT 2023 accepted 19 OCT 2023

ศักดิ์สิทธิ์ ภัทรประกฤต

นิสิตหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาวัฒนธรรมการออกแบบ

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้ง และสร้างสรรค์งานออกแบบลายผ้าโดยใช้แรงบันดาลใจจากสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนจากเหมืองแร่ทองคำ เพื่อสะท้อนเชิงสัญลักษณ์การต่อสู้ ขับเคลื่อน และเคลื่อนไหวของชุมชนจากความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นผ่านอัตลักษณ์ลายผ้าภูมิปัญญาใหม่ของศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ บ้านนาหนองบง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย โดยผลการศึกษาพบว่าผลภายในพื้นที่ชุมชนบ้านนาหนองบง เต็มไปด้วยรูปแบบความขัดแย้งหลายมิติทั้งในด้านพื้นที่ ด้านลักษณะทางธรณีวิทยาและด้านสภาพชีวิตของผู้คนในชุมชน เกิดเป็นร่องรอยปัญหาความขัดแย้งที่ปรากฏอยู่โดยรอบพื้นที่เหมืองทองคำ นอกจากนั้นในด้านงานหัตถกรรมของศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ทองคำ พบว่า ช่างทอผ้าบ้านนาหนองบงมีทักษะการทอผ้าโดยใช้วิธีการทอด้วย 2 ตะกอ (2-Shaft Weaves) และ 4 ตะกอ (4-Shaft Weaves) มีความสามารถและองค์ความรู้ในการย้อมสีธรรมชาติ และมีภูมิปัญญาเรื่องการมัดหมี่ ตลอดจนมีความตั้งใจพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเองให้ดียิ่งขึ้น จากข้อมูลที่ได้จึงนำไปสู่การสร้างภาพในกระดานอารมณ์ (Mood Board) บริบทรูปธรรมความขัดแย้ง และแทนค่าภาพปรากฏด้วยแนวความคิดประติมานวิทยาเพื่อให้ได้เป็นโครงสร้างผ้าที่สะท้อนถึงความแข็งแรง และแทนค่าวัสดุด้วยความอ่อนนุ่มที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของวิถีชีวิต และความงามของชุมชนบ้านนาหนองบง ประกอบกับวัสดุอื่นๆ ที่ทำหน้าที่สะท้อนเรื่องราวของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นเป็นแรงบันดาลใจประกอบร่วมกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งภาพต้นแบบของชิ้นงานศิลปะลายผ้าจำนวน 4 ชิ้นงาน ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนและภูมิปัญญาใหม่สู่อัตลักษณ์ลายผ้าซึ่งสามารถนำไปต่อยอดสู่ชิ้นงานต้นแบบในอนาคตสำหรับศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ทองคำในการผลิต และเพิ่มโอกาสพัฒนาเป็นกิจการเพื่อสังคม สร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: เหมืองทองคำ, อัตลักษณ์, ภูมิปัญญาใหม่, ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่

A Conflict Analysis of the Gold Mine Area, Ban Na Nong Bong, Wang Saphung District, Loei Province for Textile Art Creation By the Weaving Center for Anti- Mining

Saksit Pattarapragrit

Master of Fine Arts Program,
Department of Design Innovation,
Srinakharinwirot University

Abstract

This study explains conflicts in Ban Na Nong Bong, Wang Saphung District, Loei Province resulting from gold mining. The objectives of this study are two-folded. First, it seeks to explain the rationale of conflict in the Ban Na Nong Bong area in relation to the community's status because of the gold mine. Second, it aims to develop prototypes of textile art inspired by the patterns of conflicts. Empirical evidence reveals various dimensions of conflicts in Ban Na Nong Bong, including area geological features, and the lives of the people in the community are traces of conflict that have appeared in the vicinity of the gold mine. In addition, the Weaving Center for Anti-Mining Handicrafts Weavers were found to be skilled at weaving with 2-Shaft and 4-Shaft Weaves, as well as competent and knowledgeable in natural dyeing. Have the foresight of Mudmee and the desire to improve their own products. Based on the information gathered, a concrete contextual picture of the dispute is created, and the image is replaced with the concept of Iconography in order to produce a fabric structure that portrays strength, and the material is replaced with soft cotton as a representation of a way of life, the beauty of Ban Na Nong Bong Community, as well as other materials that serve to reflect the story of the conflicts that occur together in order to obtain a prototype of a textile art piece that will lead to a real piece in the future, allowing the Weaving Center for Anti-Mining to develop into a social enterprise that can generate sustainable income for the community.

Keywords: Gold Mine, Identity, New Wisdom, the Weaving Center for Anti-Mining

บทนำ

บ้านนาหนองบง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดเลย เป็นชุมชนที่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลัก และต่อมาในปี พ.ศ. 2547 มีการพบสายแร่ทองคำ จึงทำให้บริษัท หุ่นคำ จำกัด เริ่มดำเนินการเปิดเหมืองในปี พ.ศ. 2549 ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือพยายามทำให้ประชาชน หรือคนในชุมชนใกล้เคียงบริเวณเหมืองขายที่ดินให้กับบริษัทในราคาถูกจากผลกระทบฝุ่นละออง แร่สังกะสีปนเปื้อน เศษหินปลิวกระจาย และเสียงดังซึ่งเกิดจากการระเบิดเหมืองตลอดเวลาทั้งในช่วงกลางวันและกลางคืน เนื่องจากการเปิดเหมืองแร่ใกล้กับชุมชน โดยระยะใกล้ที่สุดนั้นห่างจากชุมชนเพียง 500 เมตร ผลกระทบนั้นส่งผลให้ภูเขา ป่าไม้ แหล่งน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายและปนเปื้อนโลหะหนักหลายชนิด รวมไปถึงอาหาร น้ำเพื่อการอุปโภค และบริโภค และน้ำสำหรับใช้เพื่อการเกษตรเหือดแห้ง และไม่มีความปลอดภัยอีกต่อไป ประชาชนจำเริญที่จะซื้อน้ำกินน้ำเพื่ออุปโภคและบริโภค และเกิดอาการเจ็บป่วยด้วยอาการแพ้และพบผดผื่นคันเป็นตุ่มหนองตามผิวหนัง (Na Ayutthaya, 2021)

จากปัญหาดังกล่าวคนในชุมชนจึงรวมตัวกันเพื่อต่อต้านการทำเหมืองแร่ โดยมีผู้นำกลุ่มชาวบ้านคือ คุณแม่จรรย์ระนอง กองแสน ร่วมกับองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGO) ซึ่งให้การสนับสนุนจัดตั้ง “ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่” ในปี พ.ศ. 2556 และเกิดการฟ้องร้องต่อศาลเพื่อให้มีคำสั่งปิดเหมืองทอง การเรียกร้องนี้นำไปสู่คำสั่งให้ปิดเหมืองทองคำในชุมชนบ้านนาหนองบง ซึ่งถือเป็นชัยชนะของกลุ่มชาวบ้านแต่ความรับผิดชอบของเหมืองนั้นไม่สามารถทำให้สิ้นสุด หลังจากที่เหมืองได้ปิดตัวลงแต่ไม่ได้ทำการรื้อถอน หรือจัดการสารเคมีที่ยังคงตกค้างภายในชุมชน ส่งผลให้ยังพบสารเคมีตกค้างภายในบริเวณชุมชนปริมาณมหาศาล และจากความต้องการของปัญหานี้คุณแม่จรรย์ และศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ยังคงต้องดำเนินการต่อไปได้รับการสนับสนุนจากองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NGO) ต่างประเทศ และคุณ Becky Goncharoff อดีตนักศึกษาแลกเปลี่ยนชาวอเมริกัน ในโครงการ CIEE (Council On International Educational Exchange) ที่เคยเข้ามามาเรียนรู้เรื่องสิทธิมนุษยชน และการต่อสู้เหมืองในหมู่บ้าน เกิดความผูกพันกับคุณแม่จรรย์จึงช่วยนำผ้าไปจำหน่ายในชื่อของ “Radical Grandma Collective” ผ่านเพจเฟซบุ๊ก (Facebook Page) และเว็บไซต์ www.radicalgrandmacollective.com เป็นส่วนใหญ่ นับเป็นการสนับสนุนงานขับเคลื่อนสังคมและสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้าน เนื่องจากเงินหลังจากการจำหน่ายส่วนหนึ่งจะหักเข้ากลุ่มไว้เพื่อใช้ดำเนินการต่อไป (Kongma, 2021)

การลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่าผลิตภัณฑ์ผ้าพันคอของศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ มีลักษณะเด่นในเรื่องของการใช้สี และทักษะของการจับคู่สีได้เป็นอย่างดี แต่สืบเนื่องจากการผลิตเฉพาะผ้าพันคอ ส่งผลให้ไม่สามารถนำองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาและทักษะของการทอผ้ามาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกหนึ่งปัจจัยสำคัญเมื่อการผลิตสินค้าเพื่อจำหน่ายในต่างประเทศหยุดชะงัก อันมีสาเหตุมาจากการระบาดของเชื้อไวรัส Covid-19 ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่จึงไม่ได้ผลิตชิ้นงานใหม่ และไม่ได้มีผลิตภัณฑ์ที่มีศักยภาพในการแข่งขันภายในประเทศได้ ซึ่งหากวิเคราะห์ในมุมมองทางสุนทรียศาสตร์และสังเคราะห์ร่วมกับผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นทางเอกลักษณ์ โดยนำเสนออัตลักษณ์ของท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน อันนำไปสู่ความยั่งยืนทางด้านรายได้ และเกิดแรงกระตุ้นต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยจึงเกิดความสนใจที่จะสังเคราะห์ทักษะดั้งเดิมของศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ มาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็นอัตลักษณ์ใหม่เพื่อสื่อสารเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจาก

การทำเหมืองทองคำ นำไปสู่ผลิตภัณฑ์ที่มีความสามารถในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมของชุมชน

การเพิ่มโอกาสพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในลักษณะกิจการเพื่อสังคมในอนาคต เป็นการช่วยขับเคลื่อนและบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนได้ในอีกทางหนึ่ง ตัวอย่างกิจการเพื่อสังคม เช่น “ภูคราม” เป็นกิจการเพื่อสังคมที่มุ่งเน้นในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนผ่านลวดลายงานปักด้วยฝ้ายเข็นมือ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายคือ เสื้อผ้าที่มีลายปักอันสะท้อนถึงสำนึกรักแผ่นดินมาตุภูมิ หวงแหวนและปกป้องรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของชุมชน ซึ่งทำให้ช่างปักหรือชุมชนเกิดความตื่นตัวในการหวงแหน รักษา และดูแลสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน อีกทั้งยังส่งผลถึงความแข็งแรงของอัตลักษณ์ชุมชนที่สามารถส่งต่อคุณค่าต่าง ๆ ไปถึงผู้บริโภคได้ และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดอย่างยั่งยืน

จากประเด็นและปัญหาข้างต้น จึงเป็นที่มาและความสำคัญให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจการพัฒนาลวดลายผ้าทอมือที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านนาหนองบง ผ่านการศึกษาบริบทสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจากปัญหาข้อขัดแย้งภายในชุมชนซึ่งเกี่ยวเนื่องจากการปิดเหมืองแร่ทองคำ และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้แนวความคิดในเรื่องของการออกแบบเพื่อความยั่งยืน ประกอบกับการแทนค่าในเชิงประติมานวิทยา เพื่อค้นหาอัตลักษณ์ใหม่ของชุมชน และนำเอาองค์ความรู้จากการศึกษาดังกล่าวมาสังเคราะห์เพื่อเป็นแรงบันดาลใจสำหรับการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าทอมือที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน ทั้งในประเด็นการหวงแหนแผ่นดินมาตุภูมิ คุณค่าของวิถีชีวิตที่มีมากกว่ามูลค่าของสายแร่ทองคำ และการขับเคลื่อนต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมของผู้คนในชุมชนภายใต้โลกทุนนิยม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลกระทบจากสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนจากเหมืองแร่ทองคำ
2. เพื่อสร้างสรรค์งานออกแบบลายผ้าโดยใช้แรงบันดาลใจจากสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนจากเหมืองแร่ทองคำ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาบริบทพื้นที่ และผลกระทบจากสถานการณ์ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนจากทรัพยากรเหมืองแร่ทองคำ ซึ่งเป็นสาเหตุการรุกรานเสรีภาพ และวิถีชีวิตดั้งเดิมอันสงบสุขของชุมชน ร่วมกับแนวคิด และทฤษฎีทางด้านประติมานวิทยา (Iconography) และอัตลักษณ์ชุมชน (Place Identity)
2. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดศูนย์ทอผ้าต่อด้านเหมืองแร่ บ้านนาหนองบง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเลย เป็นพื้นที่ทางการศึกษาวิจัย

3. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยได้คัดเลือกช่างทอผ้าซึ่งเป็นสมาชิกศูนย์ทอผ้าต่อต้านหมิ่นแสร่เพศหญิงจำนวน 8 คน และมีช่วงอายุระหว่าง 40 - 80 ปี โดยทำการคัดเลือกแบบสุ่มตัวอย่างเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นผู้ให้ข้อมูล

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ชุมชนสามารถนำผลงานสร้างสรรค์งานลายผ้าที่ผู้ศึกษาวิจัยได้สร้างสรรค์ขึ้นจากปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองนาง และเหมืองแร่ทองคำซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้ เคลื่อนไหว และขับเคลื่อนสังคมจากความยุติธรรมที่ได้รับจากผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพของคนในชุมชน และสะท้อนสำนึกรักแผ่นดินมาตุภูมิ ห่วงแค้นและปกป้องรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติ และประวัติศาสตร์ของชุมชนภายใต้โลกทุนนิยม อีกทั้งลายผ้านั้นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทอผ้าสำหรับเชิงพาณิชย์ เพื่อการจำหน่ายสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนเพื่อเป็นกิจการเพื่อสังคมต่อไป

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. แรงบันดาลใจเรื่องความขัดแย้ง หมายถึง การนำเอาร่องรอยต่างๆ ที่ปรากฏในพื้นที่ อันมีบริบทเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของเหมืองทองคำและผู้คนในชุมชนมาใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ชิ้นงาน
2. ร่องรอยในพื้นที่ หมายถึง สภาพภูมิประเทศของเหมืองทองคำที่ทำให้เกิดร่องรอยในพื้นที่ และสภาพแวดล้อมโดยรอบของชุมชนที่หลังจากการเกิดขึ้นของเหมืองทองคำ
3. เหมืองทองคำ หมายถึง บริเวณพื้นที่เหมืองทองคำบ้านนาหนองบง อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย ซึ่งประกอบด้วยบ่อเหมือง และโครงสร้างอาคารประกอบกิจการเหมืองแร่ทองคำของ บริษัท ทุ่งคำ จำกัด
4. ภูมิปัญญาใหม่ หมายถึงการนำภูมิปัญญาเดิมของชุมชนมาต่อยอด พัฒนาด้วยความรู้หรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย เพื่อให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาที่เหมาะสมกับยุคสมัยใหม่ ซึ่งกระบวนการนี้ช่วยสร้างความแข็งแกร่งให้อัตลักษณ์ของชุมชน โดยคงไว้ซึ่งแก่นแท้ของภูมิปัญญาดั้งเดิม พร้อมกับส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งการดำเนินงานวิจัยนี้แบ่งวิธีการศึกษาวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 2) กระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ผลงานดังภาพที่ 1 โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยดังนี้

1. กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาบริบทสภาพการณ์ โดยนำเอาร่องรอยของพื้นที่ และข้อมูลทุติยภูมิซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหา ความขัดแย้งภายในชุมชนอันมีต้นเหตุจากเหมืองแร่ทองคำจากเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสืบค้นข้อมูลเบื้องต้น และนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบ

1.2 ลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลปฐมภูมิในเขตพื้นที่บ้านนาหนองบง อำเภอสว่างพูน จังหวัดเลย โดยการเก็บภาพถ่ายของพื้นที่เพื่อค้นหาร่องรอยเพิ่มเติม และบันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-dept Interview) จากช่างทอผ้าจำนวน 8 คนที่ศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ บ้านนาหนองบง อำเภอสว่างพูน จังหวัดเลย โดยการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงเป็นผู้ให้ข้อมูล

1.3 วิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ

1.4 สังเคราะห์บริบทจากสถานการณ์ปัญหาด้านข้อขัดแย้งจากเหมืองแร่ทองคำ เพื่อสะท้อนเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการทำเหมืองทองคำ และสร้างกระดานอารมณ์บริบทรูปธรรมความขัดแย้ง (Mood board)

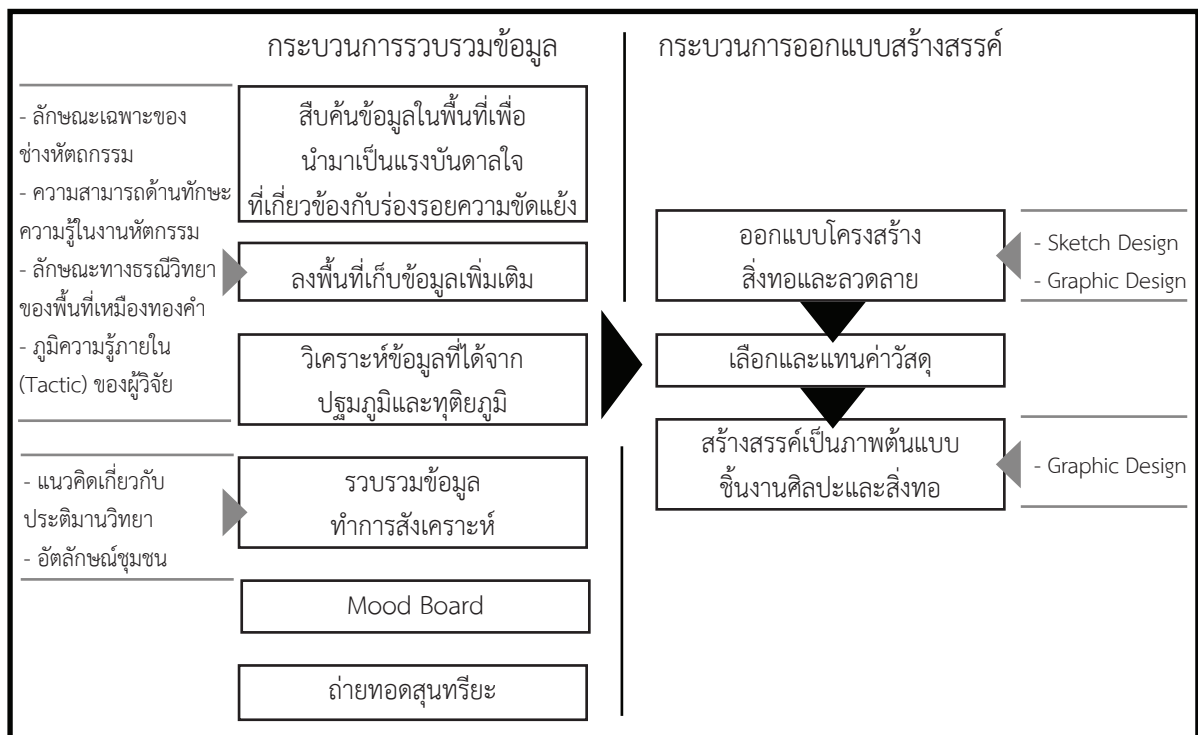
1.5 ถ่ายทอดสุนทรียะจากบริบทรูปธรรมความขัดแย้ง โดยเพิ่มองค์ประกอบของเรื่องราว หรือเหตุการณ์ที่เคยปรากฏบนสื่อต่าง ๆ เป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์

2. กระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน

2.1 สร้างสรรค์โครงสร้างสิ่งทอและลวดลายจากการสังเคราะห์ข้อมูลและแรงบันดาลใจ โดยใช้โปรแกรมออกแบบ เรขศิลป์ (Graphic Design)

2.2 การเลือกและแทนค่าวัสดุ สำหรับการสร้างสรรค์ชิ้นงานลายผ้าทอมือ เพื่อสื่อถึงแรงบันดาลใจและคุณค่าของ ลายผ้าทอมือ

2.3 สร้างสรรค์ภาพลายผ้าต้นแบบ โดยใช้โปรแกรมออกแบบเรขศิลป์ เพื่อให้ได้รูปแบบของลวดลาย และโครงสร้าง ผ้าสำหรับใช้ในการสื่อสารเพื่อการขึ้นต้นแบบโดยช่างทอผ้าศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ อำเภอสว่างพูน จังหวัดเลย ที่สะท้อนเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการทำเหมืองทองคำ จากแรงบันดาลใจเรื่องประเด็น ที่เป็นปัญหา

ภาพที่ 1 วิธีการดำเนินการวิจัย

Note: From © Saksit Pattarapragrit 15/10/2021

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวความคิดเกี่ยวกับประติมานวิทยา (Iconography)

ประติมานวิทยาเป็นสาขาหนึ่งของประวัติศาสตร์ศิลป์ที่เป็นการศึกษาประวัติ คำบรรยาย และการตีความหมายของเนื้อหาของภาพ คำว่า “Iconography” แปลตรงตัวว่าการเขียนรูปลักษณ์ (Image Writing) ที่มีรากมาจากภาษากรีกโบราณ “εἰκών” ที่แปลว่า รูปลักษณ์ และคำว่า “γράφειν” ที่แปลว่า เขียน ความหมายรองลงมาคืองานประติมา (Icon) ในไบแซนไทน์ และออร์ทอดอกซ์ของประเพณีนิยมคริสเตียนในด้านประวัติศาสตร์ศิลป์ประติมานวิทยาก็อาจจะหมายถึงกรรมวิธีการแสดงหัวเรื่องในรูปแบบของการใช้รูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในเนื้อหาของภาพที่ออกมาให้ผู้ชมได้เห็น” (Ua-anan, 2002)

ด้วยแนวความคิดประติมานวิทยา ผู้วิจัยได้นำเอาลักษณะของการปรากฏร่องรอยความขัดแย้งในพื้นที่บริเวณเมืองทองคำและลักษณะทางธรณีวิทยาของเมืองทองคำ โดยใช้เส้นที่เห็นเป็นร่องแทนค่าจากรอยหินที่ถูกระเบิดออกจากบริเวณรอบเมือง และลักษณะของความเลือนรางและซีดจาง แทนลักษณะของการชะล้างและเจือจางของสารเคมีที่ไหลลงสู่ที่ดินทำกินของชุมชน ลักษณะของแสงที่สะท้อนจากในผืนผ้า ซึ่งเหมือนกับแร่ค่าที่อยู่ใต้ผืนดินของชุมชน เพื่อเป็นการสะท้อนเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการทำเหมืองทองคำ

2. อัตลักษณ์ชุมชน (Place Identity)

“คือรากเหง้าหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกหลอมให้เกิดขึ้นมาและใช้ในการยึดเป็นภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณี ในการปฏิบัติในสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีความโดดเด่นหรือความแตกต่างกับขนบธรรมเนียมประเพณี และ วัฒนธรรมสังคมอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชน” (Malahom 2012)

ด้วยแนวคิดอัตลักษณ์ชุมชนผู้วิจัยได้นำเอาอัตลักษณ์ของชุมชน และภูมิปัญญาในการทำผ้ามัดหมี่ที่มีลวดลายที่ สร้างสรรค์ขึ้นในศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมืองแร่ทองคำ ได้แก่ ลายหลุมเหมือง และลายรอยแร่ ซึ่งเป็นลวดลาย ที่คุณแม่จัน-ระนอง กองแสน ผู้นำชุมชน และศูนย์ทอผ้าต่อต้านหมืองแร่ ได้รังสรรค์ขึ้นเพื่อสะท้อนเรื่องราว ของการขับเคลื่อน และการต่อสู้ของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยตั้งใจนำมาใช้ประกอบร่วมสำหรับการออกแบบลวดลายใหม่

ผลการการศึกษา

แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ประกอบด้วย 1) ผลการวิเคราะห์กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 2) กระบวนการ ออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน

1. ผลการวิเคราะห์กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล

จากการศึกษาเพื่อค้นหาร่องรอยของพื้นที่ และข้อมูลหัตถภูมิอันเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ปัญหาข้อขัดแย้งภายใน ชุมชนอันมีต้นเหตุจากแร่ทองคำ จากเอกสารบนสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อสังคมออนไลน์ เพื่อสืบค้นข้อมูล เบื้องต้น และนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานออกแบบ จากการสืบค้นผู้วิจัยได้พบกับภาพที่ สะท้อนถึงร่องรอยต่างๆ ที่เกิดจากการทำเหมืองทองคำซึ่งเกิดจากการขุด และระเบิดหินจนเกิดเป็นร่องขนาด ใหญ่ในพื้นที่ส่งผลกระทบต่อสภาพภูมิประเทศ และจากบริบทพื้นที่ภูเขาที่เต็มไปด้วยป่าไม้ถูกแทรกแซงด้วย ร่องรอยของการระเบิดหินเพื่อทำเหมืองทองคำ ดังที่ปรากฏในภาพที่ 2 แสดงให้เห็นถึงปัญหาความขัดแย้งของ พื้นที่เนื่องจากเหมืองถูกสร้างขึ้นมาบนพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม และอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ทางการเกษตร และอยู่อาศัยของชุมชน ซึ่งขัดกับวิถีชีวิตของชุมชนที่ควรจะเป็น นอกจากนี้ภายในบริเวณเหมืองเต็มไปด้วยสิ่ง ก่อสร้างแปลกตาขัดกับบริบทแวดล้อม อีกทั้งยังปรากฏเห็นเป็นแท่งสารพิษขนาดใหญ่จำนวนหลายถัง โดยมี แนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชนเมื่อเกิดเหตุการณ์สารเคมีรั่วไหลออกมาจากสถานที่กักเก็บ ได้ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 2 ภาพถ่ายทางอากาศภูมิประเทศของพื้นที่บริเวณบ้านนาหนองบงฯ

Note: From Google Map, 2021

ภาพที่ 3 ภาพถ่ายของพื้นที่เหมืองฯ แสดงให้เห็นบริเวณที่สารเคมีไหลลงสู่พื้นดิน

Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

จากการลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษา สังเกตการณ์ และเก็บข้อมูลปฐมภูมิในเขตพื้นที่บ้านนาหนองบง อำเภอสว่างพูน จังหวัดเลย โดยการเก็บภาพถ่ายของพื้นที่เพื่อค้นหาผลกระทบสถานการณ์ความขัดแย้งเพิ่มเติม และสัมภาษณ์ ข้อมูลจากช่างทอผ้าศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ บ้านนาหนองบง อำเภอสว่างพูน จังหวัดเลย สามารถสรุปปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. ลักษณะเฉพาะของช่างหัตถกรรม

มนุษย์นั้นเต็มไปด้วยบุคลิกเฉพาะ เช่นเดียวกันสำหรับช่างหัตถกรรมต่างมีบุคลิกเฉพาะอันมีผลสืบเนื่องมาจากประสบการณ์ องค์ความรู้ ความสามารถ พื้นเพของครอบครัว และสภาพบริบทของชุมชนประกอบเข้าด้วยกัน การทำความเข้าใจบุคลิกภาพของช่างหัตถกรรมเป็นตัวแปรหนึ่งที่สำคัญในการศึกษาสถานการณ์และเรื่องราวของชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ สำหรับศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแระฯ พบว่า ช่างทอผ้ามีลักษณะที่ถูกบ่มเพาะจากกิจกรรมต่อต้านหมิ่นแระ เช่น ความอดทน ความสามัคคี และความเป็นกบฏ หรือขัดขืนต่อรัฐ ซึ่งถูกตีตราว่าเป็นพวกหัวแข็ง หรือพวกขบถ ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในกระบวนการทำงานของชุมชน ส่งผลต่อความตั้งใจที่จะพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ของตนเองให้ดียิ่งขึ้น และเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาสู่การเป็นกิจการเพื่อสังคมที่สามารถสะท้อนเรื่องราวของชุมชนได้

2. ความสามารถทางด้านทักษะความรู้ในงานหัตถกรรม

เนื่องจากงานหัตถกรรมเป็นทักษะเฉพาะทาง และเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดต่อกันมา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาความสามารถด้านทักษะความรู้ในงานหัตถกรรม โดยมุ่งเน้นไปที่ทักษะการใช้งานเครื่องมือ และอุปกรณ์ ความเข้าใจในเรื่องวัสดุ ภาษาที่ใช้เรียกเครื่องมือ หรือเทคนิคที่แตกต่างกันไปในแต่ละชุมชน ตลอดจนความรู้ในการอ่านลายผ้าที่ออกแบบด้วยกราฟ (Textile design graph) ความเข้าใจในเรื่องโครงสร้างผ้า ตัวแปรหรือปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต ทักษะในการย้อมสีธรรมชาติ ความสามารถในการขึ้นเส้นยืน เพื่อประกอบเป็นหลักเกณฑ์ในการออกแบบ

จากการศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์สำหรับศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแระฯ พบว่า ช่างทอผ้าในศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแระฯ นั้นมีความสามารถในการทอผ้าโดยใช้วิธีการทอด้วย 2 ตะกอ (2-Shaft Weaves) และ 4 ตะกอ (4-Shaft Weaves) มีความสามารถ และองค์ความรู้ทางด้านการย้อมสีธรรมชาติ ทั้งย้อมแบบปกติ และการมัดหมี่ที่ใช้วัสดุภายในชุมชนเป็นฝ้ายเส้นมือประกอบกับซื้อฝ้ายสำเร็จรูปย้อมสีเคมีจากกรรไกรที่เข้ามาจำหน่ายในชุมชนเป็นประจำ แต่ยังคงขาดทักษะทางด้านการอ่านลายผ้าที่ออกแบบด้วยกราฟได้ อย่างไรก็ตาม ช่างทอผ้าสามารถขึ้นเส้นยืนได้เองและมีความสามารถในการทำเขา (Heddles) และเก็บตะกอ (Shaft Making)

ส่วนของอุปกรณ์ในการทอผ้านั้น พบว่า ใช้เครื่องมือแบบพื้นฐานที่พบได้ทั่วไป เช่น ไม้ หลา กระสวยทำจากไม้ และล้อรถจักรยานยนต์ และด้วยความตั้งใจของช่างทอผ้า ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแระฯ มีความต้องการปรับการใช้วัตถุดิบจากฝ้ายสำเร็จรูปย้อมสีเคมีมาเป็นฝ้ายธรรมชาติของชุมชนเอง ซึ่งทั้งหมดนี้ผู้วิจัยจะใช้ประกอบเป็นหลักเกณฑ์ในการออกแบบในกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ต่อไป

กระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิมาสังเคราะห์ร่วมกับอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งภายในชุมชนมีภูมิปัญญาในการทำผ้ามัดหมี่ และมีลวดลายที่สร้างสรรค์ขึ้นในศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้าน

เหมืองแร่ฯ ได้แก่ ลายหลุมเหมือง และลายรอยแร่ ดังภาพที่ 4 ซึ่งเป็นลวดลายที่คุ้นแม่จัน-ระนอง กองแสน ผู้นำชุมชน และศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ ได้รังสรรค์ขึ้นเพื่อสะท้อนเรื่องราวการขับเคลื่อน และการต่อสู้ของ ชุมชนเป็นอัตลักษณ์ที่สร้างจากปัญหาความขัดแย้ง หรือสิ่งที่ถูกปฏิเสธหล่อหลอมให้เกิดลายหลักบนผืนผ้าเป็น สุนทรียะจากความย้อนแย้งบนเสรีภาพของความคิด เป็นผลให้ผู้วิจัยตั้งใจนำมาใช้ประกอบรวมสำหรับการออกแบบ ลวดลายบนผืนผ้าด้วยภูมิปัญญาใหม่

ภาพที่ 4 ภาพถ่ายลายหลุมเหมืองทางด้านซ้าย และลายรอยแร่ทางด้านขวา

Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

3. ลักษณะทางธรณีวิทยา

เนื่องจากนักวิจัยมีความประสงค์ที่จะนำเอาลักษณะทางธรณีวิทยาของพื้นที่เหมืองทองคำ มาเป็นแรงบันดาลใจ ในการออกแบบสร้างสรรค์ ผ่านการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างจากรูปแบบของธรณีวิทยาในพื้นที่เหมืองทองคำ จาก การสำรวจ มองเห็น และใช้ภาพถ่ายประกอบรวม โดยจากการเก็บรวบรวมข้อมูล พบว่า ตำแหน่งของเหมือง ทองคำนั้นตั้งอยู่ใกล้กับพื้นที่ของชุมชนเป็นอย่างมาก ในขณะเดียวกันชุมชนซึ่งประกอบอาชีพทางเกษตรกรรม เป็นหลักจำเป็นต้องใช้แหล่งน้ำร่วมกันกับเหมืองทองคำ ซึ่งอาจก่อให้เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีเนื่องจากบริเวณ เหมืองแร่ทองคำนั้นไม่มีการปิดคลุมบริเวณถังของสารเคมี ดังภาพที่ 5 และภาพที่ 3 และบริเวณพื้นที่เหมือง ทองคำโดยรอบนั้นมีลักษณะทางธรณีวิทยาของหินบริเวณเหมืองทองคำ ซึ่งมีลักษณะของแร่ธาตุที่สะท้อนแสง และมีสีคล้ายคลึงกับเหล็กอยู่เป็นจำนวนมาก ดังภาพที่ 8

นอกจากลักษณะทางธรณีวิทยาของพื้นที่เหมืองทองคำนั้น ผู้วิจัยยังได้เก็บข้อมูลภาพถ่ายเพิ่มเติมเพื่อประกอบ การศึกษา และใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการออกแบบในกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์เพิ่มเติม อาทิ ลักษณะการ แต่งกายของผู้นำศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ฯ คุณแม่จัน-ระนอง กองแสน ดังภาพที่ 10 จากปรากฏการณ์ ทางธรรมชาติ ที่เริ่มเห็นกระบวนการทวงคืนพื้นที่โดยธรรมชาติ ซึ่งผู้วิจัยสนใจนำไปใช้ประกอบรวมในการสร้างสรรค์ ผลงาน ดังภาพที่ 11

ภาพที่ 5 ภาพถ่ายบริเวณถ้ำสารเคมี
Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

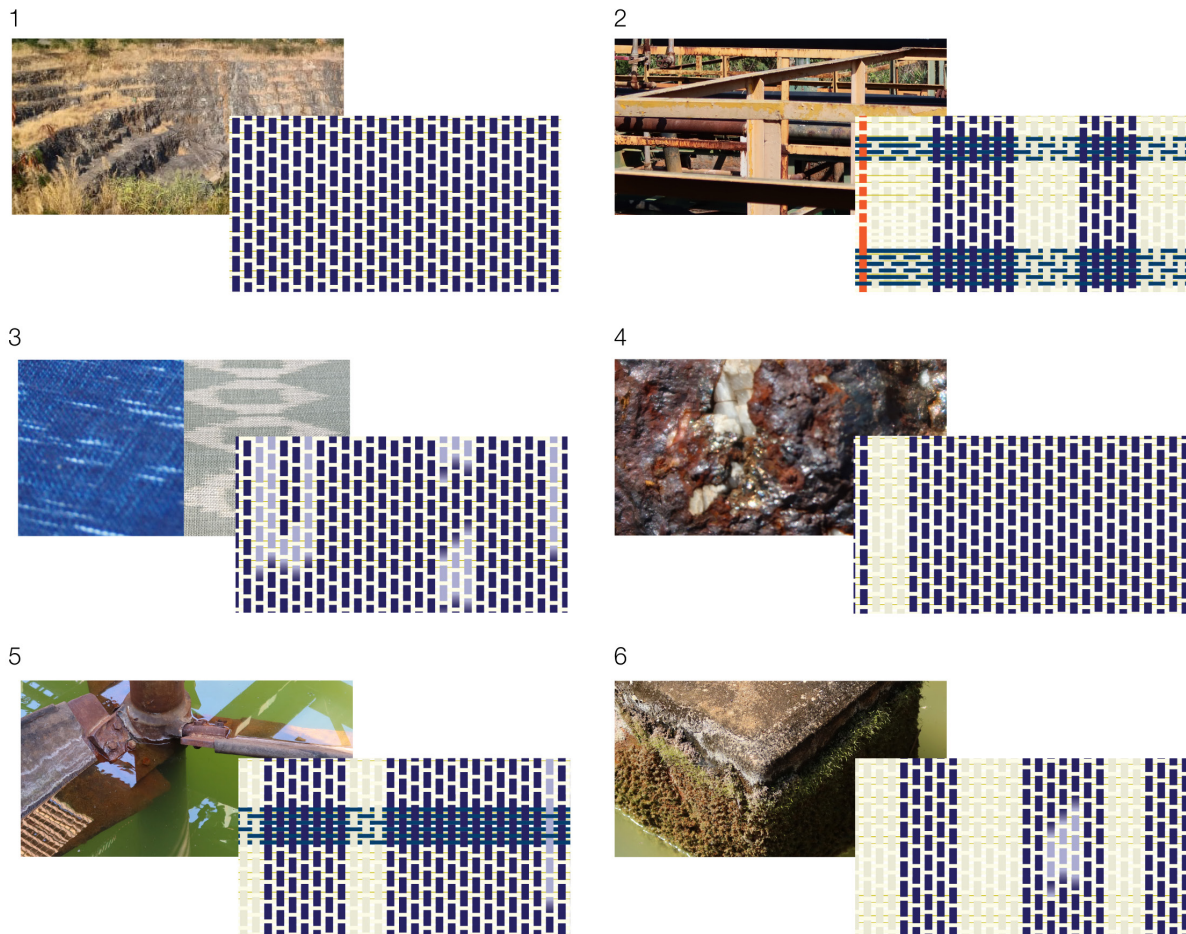

ภาพที่ 6 ภาพถ่ายแม่จัน-ระนอง กองแสน ผู้นำศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ฯ
Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

4. ภูมิรู้จากภายใน (Tacit) ของผู้วิจัยในด้านวัสดุ เครื่องมือ การย้อมสีธรรมชาติ และการออกแบบลายผ้า

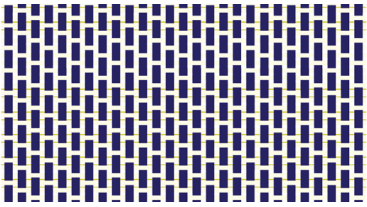
จากประสบการณ์ในการออกแบบสร้างสรรค์ลายผ้าของผู้วิจัย ได้ส่งผลต่อการเลือกใช้ภูมิความรู้จากภายในเป็นหลักเกณฑ์ในการออกแบบ และจากการลงพื้นที่ในการสำรวจข้อมูลภายในชุมชน ผู้วิจัยมองเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพในการสร้างสรรค์ผลงานลายผ้า โดยดึงเอาทักษะและความสามารถทางด้านการทอผ้าของชุมชนมาประกอบร่วมกับโครงสร้างสิ่งทอที่สะท้อนถึงภาพลักษณ์ความแข็งแรง ด้วยพื้นผิวที่มองด้วยตาจะรู้สึกถึงความแข็งแรงกระด้าง แต่เมื่อสัมผัสจะได้รับความนุ่มที่เกิดจากเส้นใยผ้าของชุมชนประกอบกับทักษะการย้อมสีธรรมชาติของชุมชน ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ทักษะการย้อมครามภายในชุมชน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมมาประกอบรวมในกระบวนการสร้างสรรค์ และเลือกใช้อุปกรณ์ “ฟันหวี (Reater)” ให้มีขนาดที่เหมาะสมกับเส้นใยและโครงสร้างผ้าที่มีภายในชุมชน โดยผลงานที่ได้ออกมา นอกเหนือจากความงามทางสุนทรียศาสตร์แล้วยังสามารถสะท้อนเรื่องราวของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง และเพิ่มโอกาสที่จะพัฒนาต่อไปให้กลายเป็นสินค้า หรือผลิตภัณฑ์ส่งออกของชุมชนต่อไปได้

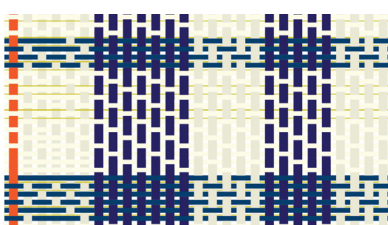
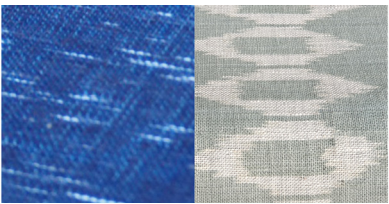
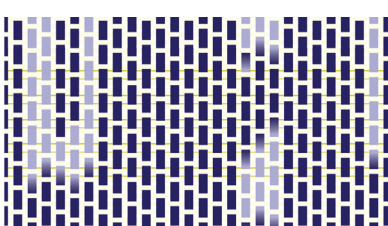
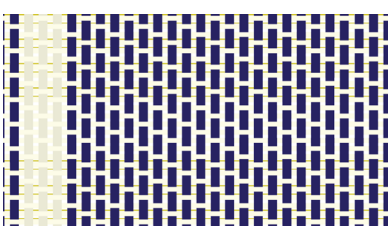
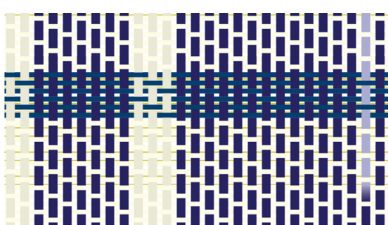
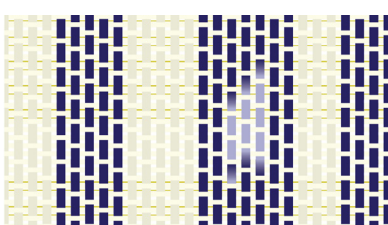
ภาพที่ 8 การถ่ายทอดความสุนทรีย์จากปัญหาความขัดแย้งสู่การสร้างสรรค์
Note: From © Saksit Pattarapragrit 21/11/2021

ตารางที่ 1 แนวคิดการใช้งานในการออกแบบ

ลำดับที่	ภาพที่ปรากฏ	แนวคิดในการออกแบบ	ผลผลิตหลังการออกแบบ
1	 ร่องรอยทางธรณีวิทยารอบเหมือง	โครงสร้างสิ่งทอ	

Note: From © Saksit Pattarapragrit 21/11/2021

ตารางที่ 1 แนวคิดการใช้งานในการออกแบบ (ต่อ)

ลำดับที่	ภาพที่ปรากฏ	แนวคิดในการออกแบบ	ลวดลายหลังการออกแบบ
2	 เส้นของอาคารโรงงาน	ลวดลาย	
3	 ลวดลายดั้งเดิมของศูนย์ฯ	เทคนิคการสร้างลวดลาย	
4	 ลักษณะการสะท้อนแสงของหินในพื้นที่	วัสดุสะท้อนแสงในการทอผ้า	
5	 สีของน้ำที่ปนเปื้อนสารเคมี	วัสดุ และสีในการออกแบบ	
6	 ลักษณะของพืชที่ขึ้นบนโครงสร้างอาคาร	เทคนิค และลวดลาย	

Note: From © Saksit Pattarapragrit 21/11/2021

2. กระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน

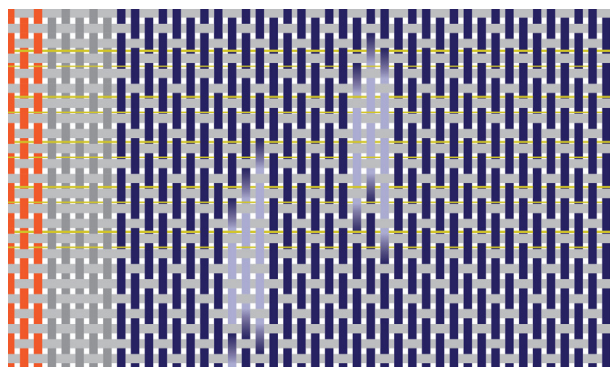
ภาพที่ 9 กระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ผลงาน

Note: From © Saksit Pattarapragrit 15/08/2022

ในการวิจัยส่วนที่สอง ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์โครงสร้างสิ่งทอและลวดลายจากแรงบันดาลใจและการสังเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การร่างภาพต้นแบบ (Sketch design) ร่วมกับโปรแกรมออกแบบเรขศิลป์ เพื่อให้ได้รูปแบบของลวดลาย และโครงสร้างผ้าสำหรับการใช้ในการสื่อสารเพื่อการขึ้นต้นแบบโดยช่างทอผ้าศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ อำเภอลี้ จังหวัดลพบุรี โดยผู้วิจัยได้นำเครื่องมือของ Wanichakorn (2019) มาใช้ประกอบการออกแบบลวดลาย ด้วยวิธีการ ดังต่อไปนี้

- 1) การลบบางส่วน และทำให้เรียบง่าย (Simplification)
- 2) การเน้นบางส่วนทำให้เห็นเป็นสัญลักษณ์ (Symbolism)
- 3) การตัดทอนบางสิ่ง บางตอน ทำให้เหลือน้อยลง (Dehumanization)
- 4) การยืดยาว หรือเพิ่มบางส่วนให้มากขึ้น และสลับตำแหน่ง (Addition / Elongation / Misplacing)
- 5) การกำจัดและทำลายบางส่วน บางตอน (Eradication and Destroy)

จากนั้นผู้วิจัยจึงออกแบบโครงสร้างผ้าที่มีความแข็งแรง ด้วยการใช้ลักษณะการวางเส้นใยแบบสลับหว่าง เพื่อให้ได้ปริมาณเส้นใยที่มากขึ้นใน 1 ตารางนิ้ว และสามารถสะท้อนร่องรอยได้ภายในผืนผ้า

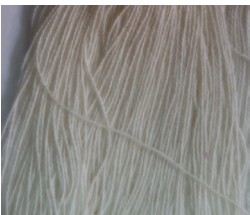

ภาพที่ 10 ภาพโครงสร้างสิ่งทอ

Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

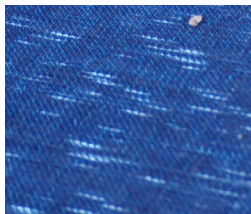
ในการเลือกวัสดุ ผู้วิจัยได้เลือกและแทนค่าวัสดุสำหรับการสร้างสรรค์งานผ้าทอมือให้สะท้อนถึงแรงบันดาลใจและคุณค่า โดยมีองค์ประกอบของวัสดุในการสร้างสรรค์ชิ้นงานศิลปะสิ่งทอ ดังนี้

ตารางที่ 2 การแทนค่าวัสดุโดยอ้างอิงคุณค่าที่สะท้อนแนวความคิด

ลำดับที่	คุณค่าที่สะท้อน	วัสดุที่นำมาใช้	องค์ประกอบทางสิ่งทอ
1	ความเป็นกบฏต่อรัฐ หัวแข็ง และความ แข็งแกร่งต่ออิทธิพล	เส้นใยฝ้าย 10/2 ย้อมคราม 	เส้นยืน
2	ความอ่อนโยนภายใน ตัวช่างทอผ้า	เส้นใยฝ้าย 40/2 	เส้นพุ่ง
3	ลักษณะทางธรณีวิทยา ของหินบริเวณโดยรอบ พื้นที่เหมือง	ด้ายทอง 	เส้นพุ่งพิเศษ

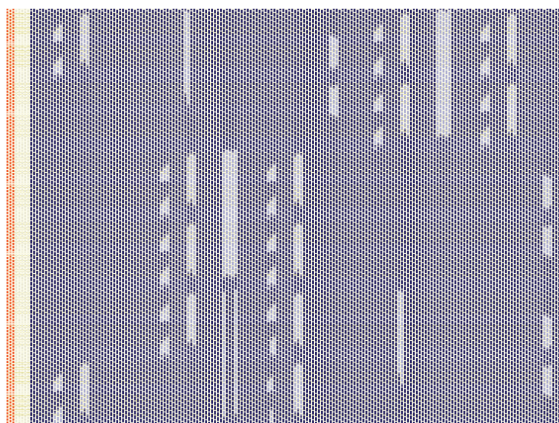
Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

ตารางที่ 2 การแทนค่าวัสดุโดยอ้างอิงคุณค่าที่สะท้อนแนวความคิด (ต่อ)

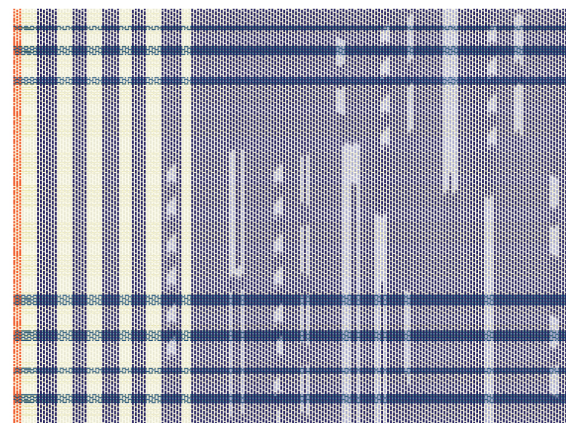
ลำดับที่	คุณค่าที่สะท้อน	วัสดุที่นำมาใช้	องค์ประกอบทางสีทอ
4	วิถีชีวิตของชุมชน	เส้นใยฝ้ายเส้นมือ 	เส้นพุ่งพิเศษ
5	ภูมิปัญญาการมัดหมี่ และการย้อมสีธรรมชาติ (คราม)	เส้นใยฝ้าย 10/2 มัดหมี่ย้อมคราม 	เส้นยืน

Note: From © Saksit Pattarapragrit 06/2/2021

จากการคัดเลือก และแทนค่าวัสดุตลอดจนการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยจึงนำมาสร้างสรรค์เป็นภาพต้นแบบชิ้นงานศิลปะลายผ้า โดยใช้โปรแกรมออกแบบเรขศิลป์ เพื่อให้ได้รูปแบบของลวดลายและโครงสร้างผ้าสำหรับใช้ในการสื่อสารเพื่อการขึ้นต้นแบบโดยช่างทอผ้า ศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านหมิ่นแรร่ฯ ที่สะท้อนเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการทำเหมืองทองคำ และแรงบันดาลใจปัญหาความขัดแย้ง โดยสะท้อนผ่านชิ้นงานจำนวน 4 ชิ้น เพื่อสามารถใช้ในการขึ้นต้นแบบต่อไปในอนาคต

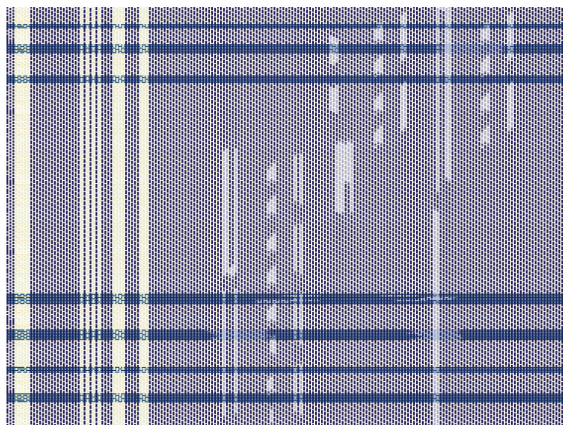
1

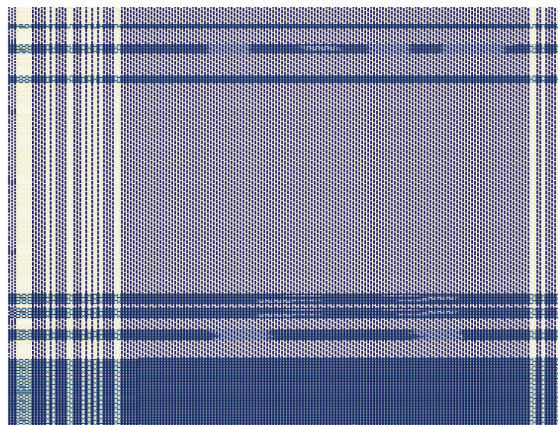
2

ภาพที่ 11 สร้างสรรค์ภาพต้นแบบชิ้นงานศิลปะลายผ้า ลายที่ 1 และลายที่ 2

Note: From © Saksit Pattarapragrit 21/11/2021

3

4

ภาพที่ 12 สร้างสรรค์ภาพต้นแบบชิ้นงานศิลปะลายผ้า ลายที่ 3 และลายที่ 4

Note: From © Saksit Pattarapragrit 21/11/2021

ในการสร้างสรรค์ภาพต้นแบบ จากที่ผู้วิจัยได้คัดเลือกมาจำนวน 4 ชิ้น ผ่านการออกแบบด้วยการศึกษาเรื่องราวความขัดแย้งของพื้นที่รอบเหมืองทองคำ ซึ่งผลงานทั้ง 4 ชิ้น เป็นภาพสะท้อนของความขัดแย้งภายในพื้นที่ด้วยองค์ประกอบทางด้านโครงสร้างสิ่งทอที่ให้ความแข็งแรง ในขณะเดียวกันก็แฝงไปด้วยวัสดุที่ให้ผิวสัมผัสอ่อนนุ่ม สอดแทรกด้วยดินสีทองซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวแทนของทรัพยากรมีค่าที่อยู่ใต้พื้นดินของบ้านนาหนองบง ประกอบกับลวดลายมัดหมี่อันเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ฯ และเส้นสายที่พาดผ่านชิ้นงานรบกวนการมองเห็นซึ่งเป็นตัวแทนของโครงสร้างอาคารเหมืองฯ และความขัดแย้งระหว่างชุมชน และเหมืองฯ ซึ่งเป็นผลงานที่จะทำหน้าที่สะท้อนเชิงสัญลักษณ์ต่อผลกระทบที่ชุมชนได้รับจากการทำเหมืองทองคำ

จากลายผ้าต้นแบบ ผู้วิจัยได้นำมาประเมินร่วมกับชุมชน โดยมีการให้ความเห็นโดยรวมดังนี้

1. ช่างฝีมือสนใจในรูปแบบของลาย โดยเฉพาะมีการต่อยอดลวดลายที่มีอยู่เดิมของชุมชนเองประกอบอยู่ด้วย เช่น ลายหลุมเหมือง และลายรอยแร่
2. ช่างฝีมือยังมีความกังวลเกี่ยวกับกรรมวิธีการผลิตลวดลายที่ยังนึกไม่ออกว่าทำอย่างไร เช่น รูปแบบของโครงสร้างผ้าทอ และการทำลวดลายบนเส้นยืน ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยมีความตั้งใจจะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติม เพื่อให้ชุมชนสามารถทำได้ และกลายเป็นภูมิปัญญาใหม่ภายในชุมชนต่อไป
3. ช่างฝีมือเห็นว่าถ้าสามารถทำให้ลวดลายมีความซับซ้อนน้อยลง น่าจะสามารถผลิตเป็นสินค้าของชุมชนต่อไปในระยะยาว

สรุป และอภิปรายผล

นับตั้งแต่เมืองแพร่ทองคำเริ่มดำเนินธุรกิจตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และชุมชนบ้านนาหนองบงได้ต่อสู้เรียกร้องความยุติธรรมกันมาอย่างยาวนาน ถึงแม้ในวันนี้เมืองจะปิดตัวลงไปแต่ยังคงทิ้งปัญหาเรื้อรังตามมา ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสภาพแวดล้อม และมลภาวะที่ปนเปื้อนในธรรมชาติส่งผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันชาวบ้านได้เข้ามาควบคุมพื้นที่เหมือง โดยกำกับดูแลการเข้าออกภายในพื้นที่เพื่อป้องกันไม่ให้มีบุคคลภายนอกเข้ามาขนำถ้ำแร่ทองคำ หรือลักลอบตัดหรือขโมยโครงสร้างและอุปกรณ์ต่าง ๆ ภายในพื้นที่เหมืองแร่ อีกทั้งยังใช้พื้นที่ในการนำเสนอเรื่องราว และสร้างข้อเรียกร้องต่อหน่วยงานรัฐ และบริษัทเหมืองแร่ทองคำเพื่อให้เกิดการรับผิดชอบต่อผลกระทบที่ชุมชนเผชิญเป็นระยะเวลานาน เป็นความขัดแย้งที่อาจจะเรียกได้ว่าไม่จบสิ้นที่สุด ทั้งนี้ภายในชุมชนเต็มไปด้วยป้ายข้อความที่แสดงออกถึงความหวงแหนแผ่นดินเกิดของตนเองอย่างเด่นชัด เช่น “ปิดเหมืองฟื้นฟู” หรือ “ปิดเหมืองเพื่อความสุขของชุมชน” และการก่อตั้งศูนย์ทอผ้าเพื่อต่อต้านเหมืองแร่ เพื่อสร้างรายได้และเป็นการแสดงออกของชุมชนอีกทางหนึ่งต่อผลกระทบที่ได้รับจากการทำเหมืองแร่ ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบพันธมิตร สอดคล้องกับงานเขียนของ สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ ซึ่งศึกษาเรื่อง รากฐานแห่งชีวิต วัฒนธรรมชนบทกับการพัฒนา และสรุปไว้ว่า “ในภาวะการณ์ปัจจุบัน ชาวบ้านต้องการพันธมิตรที่เข้าใจเป็นแบบเท่าเทียมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งสองฝ่ายต่างให้และรับในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันขึ้นอยู่กับว่าใครมีความต้องการอะไร และใครมีศักยภาพอะไร” (Vetchapitak, 2010)

การใช้แนวความคิดประติมานวิทยาเพื่อแทนคำร่ำรวยความขัดแย้งในพื้นที่มาถ้ายทอดลงบนชิ้นงานทำให้ได้ลักษณะลวดลายที่สะท้อนถึงความแข็งแรง ซึ่งคล้ายคลึงกับโครงสร้างของผ้าเดนิม (Denim) อันมีความหมายถึงการกบฏ หรือการไม่ยอมตกอยู่ใต้การกดขี่ของรัฐหรือโลกทุนนิยม เช่น “ผ้าเดนิมที่ผลิตเป็นกางเกงยีนส์สีน้ำเงินมักจะปรากฏในภาพยนตร์ฮอลลีวูด การที่นักแสดงฝ่ายเลวทั้งหมดสวมกางเกงยีนส์ที่ทำจากผ้าเดนิม อย่างที่ปรากฏในภาพยนตร์ The Wild One นำแสดงโดย Marlon Brando ในปี ค.ศ. 1953 หรือการออกกฎต่อต้านการใส่ยีนส์ของโรงเรียนทั่วทั้งประเทศสหรัฐอเมริกา จนเกิดแรงกระเพื่อมของวัยรุ่นที่ต้องการแสดงออกถึงสัญลักษณ์ของการไม่เชื่อฟังและต่อต้าน” (Pratishtha, 2021) เช่นเดียวกันกับสิ่งที่เกิดขึ้นในศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ฯ ที่ต้องการแสดงจุดยืนของชุมชน ที่มีความสำคัญกับบ้านเกิดและหวงแหนแผ่นดินทำกินของตนเอง

การที่ผู้วิจัยใช้การแทนค่าวัสดุโดยอ้างอิงจากคุณค่าที่สะท้อนแนวความคิดทำให้เห็นความสำคัญต่อการสร้างสรรค์ผลงานประเภทสิ่งทอ ซึ่งไม่ต่างจากศิลปินที่ใช้วิธีการเลือกประเภทของสี หรือเลือกสีมาใช้ในการถ่ายทอดแนวความคิด และทำให้เกิดมิติของผลงานเพิ่มมากขึ้น

แม้รจัน-ระนอง กองแสน ประธานศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ฯ ได้ให้ความเห็นว่า หากสามารถนำเอารูปแบบของลวดลายมาทอเป็นผืนเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้าใหม่ของศูนย์ทอผ้าต่อต้านเหมืองแร่ฯ ในอนาคต หรือมาตัดเย็บเป็นผ้าพันคอ และเป็นแนวทางใหม่ให้กับช่างทอผ้า อาจจะสมารถนำมาช่วยสนับสนุนเป็นทุนเพิ่มเติมในการต่อสู้ได้เพิ่มมากขึ้นด้วย

ในปัจจุบันงานหัตถกรรมไทยถือเป็นหนึ่งในสินค้าที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคเพิ่มมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันช่างหัตถกรรมไทยก็เริ่มทยอยสูญหายไปตามกาลเวลา การปรับปรุงและพัฒนางานสร้างสรรค์เพื่อให้ชุมชนได้เกิดภูมิปัญญาใหม่จากรากฐานภูมิปัญญาเดิม ถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงโอกาสในการทำให้เกิดช่างหัตถกรรมรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาร่วมต่อยอดภูมิปัญญาของชุมชน โดยคำนึงถึงการตลาดเข้ามาเป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์ผลงาน ซึ่งจะทำให้เกิดแรงผลักดันในงานหัตถกรรมไทยให้มีภาพพจน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับวิถีของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. การนำไปใช้เป็นแนวทางในการสะท้อนปัญหา และเป็นแหล่งอ้างอิงในการศึกษาประเด็นที่บอบบางของชุมชน หรือเรื่องราวของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการประกอบกิจการของคนภายนอกที่เข้ารุกล้ำความสงบสุขและปลอดภัยของผู้คนหรือสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนด้วยความคิดสร้างสรรค์และปราศจากความรุนแรง ซึ่งใช้บริบทงานหัตถกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและสังคม
2. สร้างให้เกิดผลงานจริงเพื่อทดลองกระบวนการเชิงหัตถกรรม
3. ทำให้เกิดมิติในงานเพิ่มขึ้น ด้วยการเลือกวัสดุที่มีพื้นผิวหรือเพิ่มเติมเทคนิคที่ทำให้มีพื้นผิว และมีมิติที่หลากหลาย
4. การทดลองหาสีย้อมใหม่ ๆ จากการใช้วัตถุดิบภายในชุมชน หรือแหล่งน้ำที่มีองค์ประกอบของแร่ธาตุที่อาจเกิดจากสารเคมีในดิน ตลอดจนสารเคมีที่รั่วไหลออกลงสู่ชุมชน เพื่อทำให้เกิดมิติทางความรู้สึกต่อผู้ชมเพิ่มขึ้น
5. การต่อยอดในเชิงพาณิชย์ โดยขยายรูปแบบของผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลาย พัฒนาให้กลายเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนในลักษณะกิจการเพื่อสังคมในอนาคต

References

- Bān Nā Nōng Bong. [Ban Na Nong Bong]. *Google Map*. <https://www.google.co.th/maps/@17.3607712,101.659183,2045m/data=!3m1!1e3?hl=en&authuser=0>.
- Kongma, C. (2019). *Radical Grandma Collective*. The Cloud. <https://readthecloud.co/radical-grandma-collective>.
- Malahom, C. (2012). Attalak Chumchon Rākthān Sū Kānsuksā [Community Identity to Education Foundation]. *Journal of Education Rajabhat Maha Sarakham University*, 9(1).
- Na Ayutthaya, M. (2021, February 11). 2557 Nā Nōng Bong (6) Khūn Khon Rāe Thūan [2014 Na Nong Bong (6) – Return of illegal mineral transport]. The Isan Record. <https://theisaan-record.co/2021/02/11/2557-na-nong-bong-6>.
- Ua-anan, M. (2002). *Photchanānukrom Sap Sinlapa [Photchananukrom sap sinlapa]*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Vetchapitak, S. (2010). *Rākthān Hāeng Chīwit: Watthanatham Chonnabot Kap Kā nphatthanā [Foundation of Life: Rural Culture and Development]*. Bangkok: Muban.
- Wanichakorn, A. (2019). Kānsāng San Pratimākam Toktāeng Mūrang Rūamsamai Sukkhaphāp Withī Thai. [The Contemporary Urban Sculpture of Thai Traditional Health]. *Journal of Fine Arts, Chiang Mai University*, 10(2), 38.